

Ebû Bekir Râzî'nin Ahlak Felsefesi, Hüseyin Karaman
İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, 200 s.

Elif EKİN*

İslam düşünce dünyasında tabiat felsefesinin kurucusu ve en önemli temsilcisi olan, ahlak felsefesi alanında da ilk kapsamlı eseri veren, felsefesi şahsiyeti hakkında asırlardır çeşitli spekülasyonlar yapılan, buna bağlı olarak da kendisiyle ilgili oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunan ünlü filozof ve tabip Ebû Bekir Râzî'nin ahlak felsefesi nedir? Hüseyin Karaman'ın esas itibarıyla bir doktora tezi olan eseri bu soruya cevap vermeye çalışıyor. Eser bir giriş ve iki temel bölümden meydana gelmektedir.

Giriş kısmında yazar, Ebû Bekir Râzî'nin ahlak felsefesinin daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olacağı düşüncesiyle onun hayatı, eserleri ve tarihsel arka planı hakkında bilgiler veriyor.

Karaman eserin ilk bölümünü filozofun ahlak felsefesinin kaynağı ve genel karakteri, ahlak-tıp ilişkisi, ahlak felsefesinin temel kavramları olmak üzere üç kısımda sunmaya çalışıyor. İlk bölümün birinci kısmında yazar, Râzî'nin ahlak felsefesini din dışı temellere dayandığını, dolayısıyla onu akıl ile inşa edilen ahlaki anlayışlar arasında görmemizin uygun olacağını iddia ediyor. Karaman'a göre Râzî, davranışlara tesiri noktasında akli esas alıp hazzın kontrol altına alınmasının gerekliliğine dair düşünceleriyle bu iddiayı doğruluyor. Yazar genel olarak Râzî'nin ahlak felsefesini, üç ana ilkesi olan akıl, irade ve tabiata dönüş ile ifade ediyor, amacını da insanı huzura, mutluluğa kavuşturmak olarak özetliyor. Yazar ahlak felsefesinin önemli sorularından biri olan eylemlerin ahlaki açıdan nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair soruya Râzî'nin ifadesiyle söylemek gerekirse “sonuçlarına göre” diye cevap veriyor.

Yazar ilk bölümün ikinci kısmında Râzî'nin ahlak felsefesinin temelini oluşturan kavramları filozofun tarihsel arka planı ve ona yapılan eleştiriler

* SAÜ Sosyal Bilimler Ens. İslam Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

bağlamında değerlendirmeye çalışıyor. Ahlaki olabilmesi için prensipler belirlenen varlık insan olduğundan, Karaman ilk önce insan kavramından başlayarak kişilerin ahlak ve mizacının oluşumunda rol oynayan çeşitli faktörler, insanların fitrat açısından eşit olup sorumluluk açısından farklılaşmaları, özeleştirinin önemi ve bu konudaki çözüm önerileri ile ilgili Râzî'nin görüşleri ve ona yapılan eleştirileri sunuyor. Daha sonra yazar Râzî'nin ahlak felsefesinin merkezinde yer alan nefis ve nefis-beden ilişkisini açıklıyor, meâd görüşü ile ilgili olarak tenasüh anlayışını ortaya koyuyor. Düşünürün ahlak felsefesinin üç ilkesinden ilki olan “*irâde*” aklın kontrolünde ve hevânın karşıtı olarak görülürken, ikinci ilke olan “*akıl*” bedeni yöneten ruhi kuvvetlerden biri, insanı diğer varlıklardan ayıran temel unsur, hevâdan kaynaklanan nefsânî arzuları bastırarak yegane güç, hevâ ise tüm kötü alışkanlıkların kaynağı olarak nitelendiriliyor. Râzî'ye göre akıl-hevâ ilişkisi ahlaki olup olmamanın neticesini belirleyen ana etkenlerden birisidir. Bunun için yazar akıl-heva arasındaki farkları zikrederek bu güçlerin bizâtihi iyi veya kötü olmadığını, meydana getirdikleri sonuçlara göre değerlendirilmeleri gerektiğini Râzî'ye göre açıkladıktan sonra, filozofun hevânın kontrol altına alınmasına dair çözüm önerilerini de sunuyor. Bu öneriler ışığında genel olarak yapılması gereken ifrat ve tefritten kaçınarak orta yolu bulmak, akıl ve adaletten ayrılmamaktır. Yazar Râzî'nin ahlak felsefesinin üçüncü ilkesi olan “*tabiata dönüş*” ilkesini haz-elem ilişkisi bağlamında değerlendiriyor. Buna göre hazzın elemden kurtularak tabii hale dönüş, elemnin tabii halden çıkış, tabii halin ise bir tür hissizlik, nötr olma durumu olduğu aktarılıyor. Yazarın bu tanımlardan çıkardığı sonuca göre filozof ahlak felsefesinde elemi asıl, hazzı arızı bir his olarak görmekte ve böylece genel olarak kötümser bir düşünceye sahip olmaktadır. Bu kavramların incelenmesinden sonra yazar Râzî'yi salt hedonist olarak niteleyen düşünceleri eleştirerek, onun birçok filozof ve ekolden etkilenmesi neticesinde kendi düşüncesini oluşturduğunu savunuyor. Son olarak yazar iyi-kötü kavramlarını ele alarak filozofun bir eylemin sonucuna göre ona iyi yada kötü dediğini, ona göre bu dünyada kötülüğün iyilikten fazla olduğunu tespit ediyor.

İlk bölümün son kısmını oluşturan ahlak-tıp ilişkisi konusunda yazar *et-Tıbbu'r-Ruhâni* kavramını Râzî'nin ifadesiyle “*nefsin fiillerinin ifrat ve tefrite düşmekten korunup dengede olmalarının sağlanması için delil ve burhanlarla yapılan ikna faaliyeti*” şeklinde tanımlıyor, hekimin ahlakı, görevleri ve hastanın görevleri konularına da değiniyor.

Karaman'ın ikinci bölümde cevap aradığı sorular hakiki mutluluğun ne olduğu, ona ulaşmamızı engelleyen şeylerin neler olduğu ve filozofça bir hayatın

nasıl yaşanabileceğidir. Yazar bu soruları mutluluk ahlakı, filozofça yaşama ve şartları, sosyal ahlak olmak üzere üç kısımda inceliyor. Karaman ilk kısımda filozofa göre, genel olarak mutluluğun nasıl elde edilebileceğini, hakiki mutluluğun bu dünyada yaşanamayacağını, ancak öte dünyada yaşanabilecek olan sonsuz ve hakiki mutluluğun amaç edinilmesi gerektiğini kaydettikten sonra bu dünyada mutlu olmayı engelleyen unsurları ele alıyor. Bu unsurlar kendini beğenme, cimrilik, haset, oburluk, yalan, aşk, aşırı düşünce ve kaygı, içki bağımlılığı, öfke ve hiddet, dünyevi rütbe ve makamları isteme, üzüntü ve ölüm korkusu olarak sıralanıyor. Yazar, önce mutluluğun önündeki bu engelleri filozofa göre tanımlıyor, daha sonra da bu kötü huyların ortaya çıkmasına yol açan sebepleri, bunların insanın ruh ve bedeninde meydana getirdiği zararları açıklıyor. Neticede de Karaman mutluluğa ulaşmaya engel olan bu kötü huylardan arınmaya yönelik Râzî'nin çözüm önerilerini sunuyor ve bu önerilere yapılan eleştirileri zikrediyor.

Yazar ikinci kısımda filozofça yaşamın nasıl olacağını ve bunun şartlarını açıklıyor. Buna göre filozofça yaşamın temel şartları ilim, adalet ve ölçülü olmaktır. Karaman'a göre Râzî bilgi elde etme yollarından sadece akli ve mantıki yolu, yani akıl yürütmeye, araştırma ve incelemeye dayanan yolu kabul etmektedir. Bir filozof bu yolla ilim elde etmekle kalmamalı, aynı zamanda bu birikimini yaşamına yansıtmalıdır. Diğer şart olan adalete göre insan, kendine ve başkasına zarar vermemeli, her şeyde ihtiyaç duyulanla yetinmelidir, zira böylece aynı zamanda merhametli olmuş olacaktır. Yazara göre Râzî'nin filozofça yaşama adına ortaya koyduğu son şart olan ölçülü olmak, nefs-i natıka, nefs-i gadabiyeye ve nefs-i şehvaniyenin ne ifrat ne de tefrit durumunda olması yani daima mutedil olup "altın orta"yı yakalamış bulunmasıdır.

Karaman son kısımda sosyal ahlak konusuna değinerek, insanın toplumsal bir varlık olduğunu, menfaati için daima işbirliği ve yardımlaşma içerisinde olması gerektiğini, ancak toplumun menfaatinin daha üstün olduğunu ve bunun için de yönetici olacak kişide birtakım özelliklerin bulunmasının şart olduğunu ileri sürüyor.

Hakkında fazla çalışma yapılmayan, ancak İslam düşüncesine birçok yönden katkılar sağlayan Ebû Bekir Râzî'yi ve ahlak felsefesini konu edinmesi yönüyle bu çalışmanın felsefe dünyasında önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Yazar objektiflik hususunda oldukça hassas davranmasına, filozofun eserlerinde dini metinlere yer vermediğini, felsefesini din dışı bir temele oturttüğünü zikretmesine karşın, pek çok noktada Râzî'nin görüşlerini dini bir temele dayandırma arzusundan kendisini alıkoyamamış görünüyor.

Üslûbu açısından gayet anlaşılır olan eser bu özelliği ile okuyucuya konuları daha rahat anlama imkanı sunuyor. Ancak bu anlaşılma amacı metin içinde bazı konuların tekrarına yol açmış gözüküyor. Fakat bu derece yoğun felsefi bir eserin akıcı bir üslupla sunulmuş olmasının takdiri gerektirdiğini de belirtmek yerinde olur. Eser, ahlak felsefesi çalışmalarında yardımcı bir okuma olarak tavsiye edilebilir.